

УДК 372.834

ЮРИДИЧНА ОСВІТА Й ЮРИДИЧНА НАУКА: ЧИ МОЖЛИВЕ ЇХ ВІДОКРЕМЛЕНЕ ІСНУВАННЯ?**І. І. Митрофанов**Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна. E-mail: mitrofanov@i.ua

Досліджуються питання реформування вищої юридичної освіти, що гуртуватися на взаємодії останньої з юридичною наукою. Труднощі при викладанні юридичних дисциплін виникають у зв'язку з постійними змінами законодавства. Знання, що передаються студентами юристам мають бути істинними – відповідати об'єктивній правовій реальності. Констатується наявність певних особливостей встановлення істини в правотворчості, правореалізації й у самій юридичній науці. Ці особливості мають враховуватися науково-педагогічними працівниками при викладанні юридичних дисциплін у вищій школі, а встановити їх можливо завдяки науковій діяльності самих працівників. Аналізуються недоліки сучасної вищої юридичної освіти. Акцентується увага на прогалинах у підготовці студентів-юристів нашого університету. Вказується на необхідність зайняття науковою діяльністю кожним науково-педагогічним працівником. Робиться висновок, що сучасний вищий навчальний заклад має виконувати не лише функцію викладання навчальних дисциплін, передбачених відповідними освітньо-професійними програмами підготовки студентів, що навчаються за напрямом підготовки 6.030401 – «Правознавство», але й зосереджувати науковий потенціал, який необхідно постійно розвивати через планову наукову діяльність.

Ключові слова: юридична освіта, юридична наука, конвергенція юридичної освіти та науки, модернізація юридичної освіти.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Сьогодні широко обговорюється проблема реформування вищої школи в Україні, що обумовлює існування жвавих дискусій серед усіх зацікавлених осіб. Не може оминути ця проблема і науково-педагогічних працівників, які викладають юридичні дисципліни студентам, що навчаються за напрямом підготовки 6.030401 – «Правознавство». Найбільш перспективним у цьому зв'язку виглядає функціональна модернізація освітнього механізму на ґрунті тісної взаємодії вищих навчальних закладів (ВНЗ) і науково-дослідних установ. Від вирішення проблем конвергенції науки й освіти, у тому числі й юридичної, залежить як їхній власний розвиток, так і визначення напрямів руху України або до цивілізованого суспільства, або до повної руйнації сучасної країни та завершенню проекту – держава «Україна».

Мета дослідження – виробити концептуальні підходи до створення сучасної моделі взаємопроникнення юридичної науки й юридичної освіти, що слугуватиме надійним фундаментом для реформування останньої.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Сьогодні взаємодія освіти та науки, навчання юридичним дисциплінам, потребує суттєвих змін, що пояснюється корінною перебудовою політики, руйнуванням економіки, кардинальною трансформацією національного законодавства, в якому потрібно не тільки вільно орієнтуватися, але й вміти аналізувати з точки зору науки. Щорічно правотворчими органами держави приймаються тисячі нормативних актів (закони (кодекси), укази, постанови, розпорядження тощо), що корегують найчастіше діаметрально ті чи інші правові норми. У зв'язку з цим будь-які підручники чи навчальні посібники з юридичних дисциплін в досить короткий строк починають містити посилання на неіснуючі або існуючі з іншими формулюваннями норми права, тобто перестають адекватно відображати законодавче регулювання

того чи іншого питання, що негативно впливає на подачу інформації студентам-юристам.

Разом з тим, необхідно виходити з того, що знання, які знайшли відображення в актах правотворчості і правозастосування, у принципах, законах і категоріях теорії держави та права, мають відповідати тим частинам реальної дійсності, що їх опосередковують. Ці знання відображають відповідні фрагменти дійсності не цілком, не у всіх їхніх зв'язках, а у певних межах, відносинах. При такому підході вони представляють відносну істину. У правотворчості йдеться про істинність знань про суспільні відносини, що потребують правового регулювання, про їхню специфіку, фактичний стан і напрями (шляхи) вдосконалення, про метод, межі і рівень владного впливу на них, про характер загальних результатів такого впливу. У разі, якщо ці знання повно і точно відображають об'єктивну дійсність, її нагальні потреби і адекватно виражені у відповідних нормативних розпорядженнях, то вони правильні. У зв'язку з цим обґрунтовано вести розмову про істинність змісту створених правових норм, на що справедливо вказується в юридичній літературі. Досягнута в правотворчості об'єктивна істина містить абсолютне знання не про всі, а лише про певні моменти регульованих суспільних відносин, тому у ній наявні аспекти як абсолютної, так і відносної істини. Однак такі знання, зафіксовані у нормативних правових актах, до скасування чи зміни останніх функціонують безперервно, хоча процес його поглиблення в юридичній науці і практиці триває й надалі. У процесі реалізації норм права істинність знань пов'язується з їх змістом, змістом суб'єктивних прав, що ними передбачені та врегульовані, свобод, обов'язків, повноважень і заходів державного впливу, юридично значущих властивостей фактів і обставин, що підпадають під дію відповідних норм права. Такі знання характеризуються абсолютністю і відносністю в тій частині, у якій

вони стосуються встановлюваних у конкретному провадженні фактів і обставин, після прийняття правозастосовчого акта не відбувається їх подальше поглиблення – об'єктивна істина залишається у вигляді, досягнутому при реалізації права. Причому в цій частині істинність знання в правозастосуванні досягається через процесуальне доказування, що здійснюється за допомогою передбачених у законі засобів (докази, їхні джерела і способи (правова процедура) одержання).

Юридична наука має справу з істинністю наших знань як про предмет правознавства в цілому, так і про окремі його складові. Ці знання стосуються закономірностей державно-правових явищ, одержуються і накопичуються за допомогою засобів теоретичного пізнання. Наукові знання також характеризуються абсолютним і відносним. Тому вони безперервно поглиблюються, а завдяки науковим пошукам вносяться ті чи інші корективи в розуміння об'єктів пізнання, надається «статус» доктринальних тим чи іншим положенням.

Отже, є певні особливості розв'язання проблеми істини в правотворчості, правореалізації й у самій юридичній науці. Ці особливості мають враховуватися науково-педагогічними працівниками при викладанні юридичних дисциплін у вищій школі, а встановити їх можливо завдяки науковій діяльності самих працівників.

Стан галоупучого законодавства в Україні негативно впливає на процеси правозастосування та передачу знань від викладача студенту, що згубні для сучасної диференційованої юридичної освіти, у межах бакалаврату і магістратури. Юридична вища освіта має спиратися на наукову фундаментальність, у якій переважає ґрунтовна аналітика, що поєднується з вивченням найзагальніших правових феноменів з паралельним звертанням до конкретних правових констант. Саме в тісній інтеграції юридичної освіти й юридичної науки вбачається можливість вироблення оптимальної моделі реформування вищої юридичної школи. Невипадково в країнах Європейського Союзу активно пропагують і нормативно врегульовують наукову складову освіти.

Підтвердженням нашої думки може слугувати положення закону Німеччини «Про суддів», згідно з якими до суддівської діяльності допускається той, хто здобув науково-правову освіту в університеті з першим державним іспитом. Після складання цього іспиту випускник набуває статус референдарія і стажується у державних і приватних юридичних структурах (суд, прокуратура, органи управління, юридичні фірми, підприємства). Складання другого державного іспиту є фактичним допуском до суддівської діяльності.

Університети Німеччини зацікавлені в тому, щоб видатна професура працювала на їхніх кафедрах, задля чого пропонуються та створюються найвигідніші умови праці. Такий підхід пояснюється бажанням німецьких університетів всіляко сприяти тісній науковій співпраці студентів з науково-педагогічними працівниками. Крім того, у Німеччи-

ні сьогодні жваво дискутується проблема взаємозв'язку юридичної освіти й юридичної науки. Обговорюються питання про існування їх на паралельних рівнях, з'ясовуються точки дотику. Професура Німеччини у переважній більшості переконана в тому, що у період навчання студент у вищій юридичній школі до моменту референдаратури має опанувати правову науку. Підготовленість науково-педагогічних працівників у Німеччині до навчання студентів-правників оцінюється винятково з урахуванням наукових досягнень, від яких залежить і їхня професійна репутація.

Проблема конвергенції юридичної науки й освіти цікавить і Міністерство освіти та науки України, на чому наголошував міністр С.М. Квіт під час прес-конференції, присвяченій презентації проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», що відбулася 22 травня 2015 року. Крім того, С.М. Квіт вказує на те, що сьогодні необхідно роз'яснювати соціуму загальні ідеї, що мають трансформувати організацію наукових досліджень в Україні. Як він справедливо вважає, що наукова сфера є надзвичайно важливим компонентом розвитку країни та суспільства, вищої освіти, оскільки не існує вищої освіти без науки.

Проблема конвергенції юридичної науки й освіти набула суспільного значення, а держава започатковує визначення стратегічних напрямів у сфері політики, пов'язаної з інтеграцією науки й утворення. Так, у Державній цільовій науково-технічній і соціальній програмі «Наука в університетах» на 2008–2017 рр. акцентувалась увага на тому, що у ВНЗ слабкі зв'язки науково-дослідної роботи з процесом навчання. Рівень наукової діяльності та її інтеграції з навчальним процесом не забезпечує необхідної підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів і створення конкурентоспроможних наукових розробок. Наукова діяльність здебільшого здійснюється формально, тому випускники університетів фактично не використовують досягнення науки в практичній діяльності, зазнають значних труднощів в організації науково-дослідної роботи, хоча зрозуміло, що без оволодіння методами наукового пізнання унеможливується глибоке усвідомлення сутності педагогічних явищ і процесів. На жаль, вказана державна програма була скасована Постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2014 р. № 71.

Незважаючи на труднощі соціально-економічного та політико-правового характеру в країні процеси інтеграції юридичної освіти й юридичної науки нехтувати ні за яких умов неможна, оскільки це відкриває шлях до середньовіччя як в юридичній освіті, так і державотворенні. Ми виходимо з того, що юридична освіта й юридична наука впливають на вироблення методологічних положень і загальних засад наукового дослідження правових явищ, різноманітних правил та рекомендацій для здійснення діяльності у сфері нормотворення, правозастосування та реалізації норм права для доціль-

ної діяльності людини в соціумі. Для цього науково-педагогічні працівники, які готують студентів-юристів, за влучним висловом В.Я. Тація, мають бути на передньому краї науки відповідної галузі права, оскільки їхній високий науковий рівень обумовлює високу якість викладання.

Багато молодих викладачів недостатньо усвідомлюють того, що неможливо відокремити сучасну педагогіку від юридичної науки. Висококваліфікований педагог у галузі вищої юридичної освіти має постійно займатися науковою діяльністю – бути вченим, а його професійні знання й уміння мають оцінюватися його науковими здобутками. Разом з тим невмотивованість викладацького складу частково пояснюється недостатністю, а іноді повною відсутністю фінансування наукових досліджень в юриспруденції та низьким рівнем оплати їхньої праці, що фактично унеможливають зайняття ними цілеспрямованою науковою діяльністю.

Проведені нами дослідження серед випускників-юристів КрНУ показали наявність в них певних практичних труднощів, що виникають після отримання диплому. Ці труднощі пов'язані з недостатньою підготовкою, що впливають на низький рівень їхніх публічних виступів, неспроможність логічно обґрунтувати прийняті рішення та підготувати узагальнюючий документ, слабку психологічну готовність до юридичної практики, що відображається на взаємовідносинах з членами колективу тощо. Крім того, нами встановлено коло знань і навичок, яких випускникам-юристам бракувало на початку їхньої практичної діяльності: навички будувати відносини зі слідчими, суддями, співробітниками оперативних підрозділів, потерпілими від кримінальних правопорушень, уміння правильно і грамотно скласти не-

обхідні процесуальні документи з відповідною аргументацією своїх доводів, робити висновки й ін. Як вважають випускники-юристи, навчальний процес має бути орієнтованим на юридичну практичну діяльність, підготовку з використанням комп'ютерних і інших сучасних інформаційних технологій, психологічній підготовці, що спрямована на набуття навичок спілкування з керівництвом і співробітниками, глибоке вивчення судової практики, у тому числі європейського суду з прав людини. На думку випускників-юристів, при проведенні практичних занять з кримінального, цивільного і господарського процесів, а також адміністративного судочинства використовувати ділові ігри, Інтернет, інформаційні правові системи, самостійне відвідування організацій, у яких працюватиме майбутній випускник. До навчальних планів обов'язково включати міжнародне співробітництво в сфері кримінального провадження, психологію міжособистісного спілкування, конфліктологію, корпоративне право тощо. Також випускники-юристи вважають за необхідне більше уваги приділяти науковій складовій, що полягає у залученні студентів до участі в наукових конференціях з доповідями з актуальних проблем правозастосування та реалізації норм права.

ВИСНОВКИ. Сучасний вищий навчальний заклад має виконувати не лише функцію викладання навчальних дисциплін, передбачених відповідними освітньо-професійними програми підготовки студентів, що навчаються за напрямом підготовки 6.030401 – «Правознавство», але й зосереджувати науковий потенціал, який необхідно постійно розвивати через планову наукову діяльність.

LEGAL EDUCATION AND LEGAL SCIENCE: CAN THEY EXIST SEPARATELY?

I. Mitrofanov

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine. E-mail: mitrofanov@i.ua

The article explores the issues of reforming legal education that is based on the interaction of the latter with legal science. The difficulty in teaching legal subjects arises in connection with the constant changes in legislation. The knowledge that are given to students-lawyers must meet objective legal reality. The author notes the presence of certain peculiarities of truth in the law-making, realization of law and in the legal science. These features should be considered research and teaching staff in the teaching of legal disciplines in higher education, and to establish their possible due to the scientific activity of the workers themselves. The shortcomings of modern legal education are analyzed. It focuses on gaps in the training of law students of our University. It is concluded that the modern institution of higher education must not only perform the function of training provided by the relevant educational and professional training programs for students who study in the field of training 6.030401 «Law», but also to concentrate scientific potential, which is necessary to develop our planned research activities.

Key words: legal education, legal science, convergence of legal education and science, modernization of legal education.

Митрофанов Ігор Іванович,

к. юрид. н., доцент,
зав. кафедри галузевих юридичних наук,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук,
39600, Україна.
Тел.: (067) 778-32-74
E-mail: mitrofanov@i.ua

Mytrofanov Igor Ivanovych,

candidate of legal Sciences, associate Professor,
head of the Department of legal Sciences,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600,
Ukraine
Tel.: (067) 778-32-74
E-mail: mitrofanov@i.ua